

Katılımcı demokrasi için doğru ve güvenilir bilgi: DİJİTALLEŞEN MEDYA İÇİN DENGİ DENETLEME PERSPEKTİFİNDEN ÖNERİLER

Analiz Metni | Demokrasi Barometresi

Şubat 2018

Denge ve Denetleme Ağı Medya Reform Grubu

İletişim kuramcısı Walter Lippmann, bundan on yıllar önce batı demokrasisinin krizinin, aynı zamanda gazeteciliğin krizi olduğunu söylemişti.¹ Çünkü gazetecilik mesleği, daha genel adıyla medya ile modern demokrasi arasında karşılıklı ve yaşamsal bir ilişki vardır. Modern demokrasi, her şeyden önce katılımcılık demektir; hukukun üstünlüğü ve iyi yönetilen kurumlar kadar, vatandaşlardan aktif ve bilgili olmalarını talep eden bir sistemdir. Vatandaşlık görevi oy kullanmaktan ibaret değildir, yönetime birlikte yaşamaktan doğan her türlü konuda katılmak, yürütmeyi denetlemek en başta vatandaşın görevidir.

Vatandaşın bunu yapabilmesinin ön şartı, doğru bilgi ve habere erişimdir. Çünkü demokratik idare, basitçe şu formüle dayanmaktadır: Vatandaşların birlikte yaşamaktan kaynaklı her türlü kamusal meselede irade ve söz hakkı olması bekleniyorsa, hukukun üstünlüğü ve temsil mekanizmalarının yanı sıra, doğru, tarafsız² ve güvenilir bilgi ile, farklı fikir ve kanaatlere erişebilmeleri, bunları özgürce tartışabilmeleri gerekir.³ Kamuoyunun teşekkülü ve vatandaşların katılımı için sağlıklı bir ortam, ancak böyle sağlanabilir. Yani “doğru ve güvenilir bilgi ve haber” olgusal gerçeklerin aktarımından ibaret değildir; farklı düşünce, yorum, eleştiri, tartışma ve görüşmeleri de kapsar.⁴ Böylece rasyonel bir muhakeme süreci işletilebilecek; vatandaşlar kendileri açısından en makul kararları verebileceklerdir. Medya bu şartın mecrası, aktığı damardır; demokratik bir toplumun esası ve gıdasıdır.⁵

İşte bu nedenle özgür ve bağımsız medya, sağlıklı bir demokrasinin işleyebilmesi için şart olan denge denetleme sisteminin de, yasama, yürütme, yargı, sivil toplum ve yerel yönetimler ile birlikte, ayrılmaz bir parçasıdır. Denge denetleme, tüm bu organların görev ve sorumlulukları çerçevesinde birbirlerinin güçlerini sınırlandırarak denetlemesi, denge içinde tutması demektir. Bu sistemin anayasal güvence altına alınması ve yasalarla korunması kadar, siyasal kültüre nüfuz etmiş olması da gerekmektedir. Bu siyasal kültürün içermesi gereken temel değerlerden biri de, düşünce ve ifade özgürlüğüdür.

Böyle bakılınca, Denge ve Denetleme Ağı'nın kuruluşundan beri savunduğu katılımcı demokrasi için medyanın öncelikli ve ana misyonu, olgusal gerçeklere dayalı, doğru ve güvenilir bilgiyi vatandaşlara aktarabilmek olmalıdır. Medyanın tarihsel olarak var olan bilgiye erişim, düşünce ve ifade özgürlüğü talebinin meşruiyet kaynağı da

¹ <https://www.opendemocracy.net/can-europe-make-it/christophe-deloire/crisis-of-western-democracy-is-crisis-of-journalism>

² Medyanın tarafsızlığı konusu, son yıllarda büyük bir tartışma konusudur ve gazetecinin tarafsızlığı misyonunun, yeni medya ortamında yeniden gözden geçirilmesi gerektiği hakim görüştür. Herkesin kendi medyasına sahip olabildiği, haber ve enformasyonun parçalandığı, kullanıcının kendi ilgi alanlarına göre haber ve enformasyon tükettiği, ilişki içinde oldukları sosyal aktörlerin görüşlerini yaygınlaştıran medya kuruluşlarının taraflı yayınları gibi farklı etkenler göz önünde tutularak, klasik anlamda tarafsızlığı aramanın gerçekçi olmadığı vurgulanmaktadır. Diğer yandan bu metinde tarafsızlık, temel bir yayıncılık ilkesi olan, tüm tarafların görüşünü yansıtmak (*impartiality*) anlamıyla ele alınmıştır.

³ A.g.e.

⁴ A.g.e.

⁵ *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, Der. Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, Ayrıntı Yayınları, 1998

budur.⁶ Üstelik haber alma hakkı ve bu hakkın layığıyla kullanılması için şart olan “doğru ve güvenilir haber”, yani “temiz habercilik”, günümüzde her zamankinden daha önemlidir.

Gelenekselden dijitale medyanın misyonu

Özellikle son on yılda medyada yaşanan sektörel ve teknolojik dönüşüm, vatandaşların doğru ve güvenilir bilgiye erişme konusunda yaşadığı sorunları çok daha görünür kılmıştır. Dijitalleşen dünyada geleneksel medya, yerini yeni araçlara (*yeni medya ya da dijital medya*) bırakmakta; bu yeni dijital dünya kendi anlatı biçimlerini ve kodlarını oluşturmakta; matbu yayıncılık sürece ayak uydurmaya çalışmaktadır. Geleneksel mecraların güçlü isimleri, dijital mecralara büyük yatırım yaparken, yeni medya dünyasına her yıl sayısız aktör dahil olmakta, bir merkezleşme, ana akımdan uzaklaşma trendi yaşanmaktadır.

Dijital dünyanın sunduğu olanaklar, dev medya kuruluşlarını, hakimiyetlerini alternatif seslerle paylaşmak zorunda bırakmaktadır. Bu hatırı sayılır dönüşüm, yayıncılığın daha çok sesli ve demokratik bir yapıya kavuşması adına büyük bir sıçrama yaratmıştır ve çok daha fazlasını potansiyel olarak barındırmaktadır. Geleneksel yayıncılığın yüksek maliyetleri ve mesleki uzmanlık gereksinimleri, yeni medyada büyük ölçüde aşılmıştır. İnternetin merkezi olmayan yapısı, çoğulculuk ve vatandaşların demokratik katılımına imkan sağlayan mecralar sunmakta, nitekim tam olarak bu nedenle tüm dünyada baskıcı yönetimlerce engellenmeye ve kontrol edilmeye çalışılmaktadır. Yine de farklı ve alternatif sesleri duyurmak isteyenler ya da bu seslere erişmek isteyen vatandaşlar için yeni medya, doğru ve güvenilir bilginin kaynağı olarak görülmekte ve sahiplenilmektedir. Yeni medya, anaakım medyada yer bulamayan içeriğin yayınlanması için olanak tanımakta, yerel medyanın gelişimi için zemin oluşturmakta, yurttaş gazeteciliğinin yerleşmesine katkıda bulunmaktadır.

Ancak ana akımın dışında konumlanmak, medyanın tarihsel anlamda bugüne değin taşıdığı mesleki birikiminden, yayıncılık ilke ve değerleri ile standartlarından kopmak şeklinde algılanabilmektedir. Halbuki yeni medya, yukarıda anılan misyon gereği, geleneksel medyanın sorumluluklarından asude değildir. Vatandaşların kamusal gelişmeler hakkında doğru, güvenilir ve farklı perspektiflerden bilgi sahibi olma hakkı, dijital medyada da geçerlidir.

Doğru ve güvenilir bilgiye erişmek konusunda yaşanan sorun, çok yönlü ve çok aktörlüdür. Bunlardan kısaca bahsetmek, konunun boyutları ve küresel mahiyetini ortaya çıkaracaktır.

Dijital dönüşümün perde arkasındakiler

Geleneksel yazılı ve görsel medya, özellikle son yıllarda dijitalleşmenin de etkisiyle büyük bir maddi kayıpla karşı karşıya kalmıştır; çünkü dijital mecralarda okur için

⁶ Uluslararası mevzuat açısından bakıldığında, Avrupa Parlamenterler Meclisi gazeteciliğe ilişkin şu düzenlemeleri yapmıştır. Madde 4: Haber yayımı gerçeklere dayandırılmalı ve doğruluğu ispatlanabilir olmalıdır. Haberin sunumunda ve betimlemelerde tarafsız davranılmalıdır. Haber başlıkları ve özetleri mümkün olduğunca doğruları ve eldeki verileri yansıtmalıdır. Madde 6: Kişi ve kuruluşlarla ilgili olaylar üzerine yapılan yorumlar gerçekleri ve verileri çarpıtmamalı ve gizlememelidir. UNESCO'nun ise 1983 yılında gerçekleştirilen Prag ve Paris toplantılarında doğru ve güvenilir haberciliğe ilişkin belirlediği ilkeler şu şekildedir: 1) İnsanların gerçekle ilgili nesnel bilgi sahibi olma ve kitle iletişim araçlarında kendilerini özgürce dile getirme hakları vardır. 2) Gazetecinin görevi, bu haklara bağlı olarak tarafsız ve en doğru haberi aktarmaktır. 3) Gazetecinin üretimi bireysel değil, toplumsal bir maldır. Gazeteci sadece medyaya değil, halka karşı da sorumludur. 4) Gazetecilik, dürüstlük kavramının en yüksek standartlarını korumak zorundadır.

haber ve diğer içerikler ücretsizdir; ancak haber üretmek, hele ki doğru, güvenilir ve nitelikli haber üretmek maliyetlidir; zaman ve tecrübe ister. Bu kriz medya organlarını sürdürülebilirliklerini sağlamak adına dijital dünyada daha fazla kullanıcıyı daha uzun süre tutmaya itmiş, bilgiyi daha çekici kılma çabasına sürüklemiştir.⁷

Medya çalışanlarının kazançları ve mesleki güvenceleri büyük gerileme yaşamış, meslekte geçirilen zaman kısalmış, tecrübe birikimi ve aktarımı zorlaşmıştır. Özellikle yeni kurulan birçok haber platformunda tecrübeli bir gazeteci dahi bulunmadığı bilinmektedir. Habere ayrılan zaman ve emek azalmış, hız biricik başarı kriteri haline gelmiştir. Diğer yandan gazetecilerin azımsanmayacak bir kısmının dijital teknolojileri doğru ve verimli kullanmaya hakim olamayışları da bir karmaşaya neden olmaktadır.⁸

Diğer yandan özellikle son 10 yılda sosyal medya, neredeyse temel bilgi ve haber paylaşım mecrası haline gelmiştir. Sosyal medya platformlarının kullanıcıyı daha uzun süre meşgul edebilmek adına kullandıkları algoritmalar, vatandaşların farklı haber kaynakları ve farklı perspektiflere erişimlerinin önünde büyük bir engeldir.⁹

Yeni medya yayılım kazanmak için, büyüklükleri ve güçleri birçok devleti geride bıraktığı açık olan Facebook, Twitter, Google gibi devlerin sunduğu teknolojik donanım ve yazılımları kullanmaya mecbur konumdadır; lakin bu şirketlerin elinde tuttuğu enformasyonun niteliği, boyutları ve kimlerle paylaşıldığı da yeteri kadar şeffaf değildir. İnternet dediğimiz ve bugüne dek elde edilmiş bu en geniş veri tabanının, ticari çıkarlar ya da işbirliği içinde olunan aktörler yerine bireylerin doğru ve güvenilir haber alma yolunda kullanılması gerektiği açıktır. Ancak internetin ortaya çıkmasına katkıda bulunan bilim insanlarının hayali olan “insanlığın bilgi havuzu”nu oluşturma fikri unutulmuş, toplumsal fayda ve sorumluluk geri planda kalmış; sosyal sorumluluk projelerine indirgenmiştir.

Dahası sosyal medya mecralarında sahte hesap açmak ve gerçek olmayan paylaşımlarda bulunmak oldukça basittir.¹⁰ Bu platformlar teyit edilmemiş, editoryal süzgeçlerden geçmemiş, uydurma ya da çarpıtılmış haberlerin müthiş bir hızla yayılmasına sebebiyet vermektedir. Vatandaşlara yönelik medya okuryazarlığı eğitimlerinin sınırlı olmasının yanında, doğru ve güvenilir bilgiyi tespit edebilmek için gereken asgari şüphenin noksanlığı da bu süreci beslemektedir. Haberin üretim sürecinde yaşanan hızlanmaya, dolaşım ve yaygınlaşmadaki baş döndürücü sürat de eklenince, doğru ve güvenilir bilgiye ulaşmak, samanlıkta iğne aramaktan farksız hale gelmektedir.

Doğru ve güvenilir bilginin önündeki bir diğer engel ise editoryal bağımsızlığı tehdit eden, ancak medyanın varlığını sürdürebilmesi için muhtaç hale geldiği finansal ve siyasi ilişkilerdir. Medya dördüncü kuvvettir ve bu dördüncü kuvvete etki etmek tarih

⁷ Haberi çekici kılmak için bugün en çok başvurulan yöntem “clickbait” denen, okuru sayfaya çekmek için haberin en önemli kısmını başlıktan esirgeyen metottur. Halbuki haber yazımı, en önemli bilgiyi en başta vermeyi gerektirir.

⁸ <https://journos.com.tr/haberciler-teknolojiyi-gerektigi-gibi-kullanamiyor>

⁹ Facebook başta olmak üzere, birçok sosyal medya aracı filtre balonları ve yankı fanusları olarak anılan araçlarla, kullanıcılara yalnızca kendi görüşlerine yakın içerikleri göstermeyi seçmektedir. Birçok kullanıcı bu yapay evrende yaşamakta, bu da doğru ve güvenilir bilgiye erişim ve eleştirel bakışın önünde büyük bir engel olarak yükselmektedir. Bu platformların barındırdığı bot hesaplar da yapay gündemlerin yaratılmasına olanak tanımakta ve kamuoyu manipüle edilmektedir. Örneğin, teyit.org'un aktardığına göre Twitter'daki aktif 320 milyon hesabın, 48 milyonu Twitter botlarından oluşmaktadır. Dahası, Whatsapp gibi kapalı platformlar, günümüzde haber paylaşımında hatırı sayılır bir paya sahiptir ve bu platformlarda yanlış, asparagas, manipüle edilmiş bilginin yayılmasının önüne geçmek neredeyse imkansızdır.

¹⁰ *Muhabir*, Anadolu Ajansı, Anadolu Ajansı Yayınları-38, 2017

boyunca tüm güç ve çıkar odakları için çekici olmuştur. Yanı sıra, son yıllarda bazı hükümetler ve büyük şirketler, kamuoyuna biçim vermek için kasten yanlış bilgi üretmek ve dijital medya araçlarına büyük paralar aktarmak gibi ciddi ithamlarla karşılaşmışlardır.¹¹ Medya organlarının, küçük ya da büyük, şeffaflık ve öz denetim konularına yeterince eğilmedikleri de bilinen bir gerçektir ve bu da doğru ve güvenilir bilginin garantisi olan editoryal bağımsızlığın önünde bir engeldir.

Özetle, medya endüstrisinde yaşanan dramatik dönüşüm, enformasyonun nicel olarak çoğalıp yaygınlaşmasına ve bir anlamda daha da demokratikleşmesine olanak sağlarken; beri yandan nitelikle ilgili getirdiği soru işaretleri, medyanın geleneksel sorunlarına yenilerini de eklemiştir.¹² Tüm bu meseleler ve birbirini besleyen, karmaşık ilişkiler ağı içinde, yine de vatandaşın siyasi hayata katılımı için doğru ve güvenilir bilgi en önemlisidir. Vatandaşlar, her halükarda, doğru, yani olgusal olarak kanıtlanabilir bilgiye erişmelidir. Yukarıda sıralanan ve epey uzatılabilecek gerekçelerden hiçbiri, bu temel şartın yerine getirilmemesini yeterince açıklamamaktadır. Bu noktada vatandaşlar, medya kuruluşları, gazeteciler, meslek örgütleri, denetleyici yapılar ve kamuya birçok ödev düşmektedir.

Doğru ve güvenilir bilgi neden önemli?

Dünya çapında olduğu gibi, Türkiye’de de doğru ve güvenilir habere erişmek, yalan, yanlış ve yönlendirici içeriklerle mücadele, asli bir sorundur. Her şeyden önce, doğru ve güvenilir bilgiye erişilememesi, vatandaşların demokrasiye olan güven ve katılım motivasyonunu baltalamakta ve uzun vadede olumsuz sonuçlara zemin hazırlamaktadır.

Dahası, yalan, dezenformasyon ve manipülasyon içeren haberler basın ve medya kuruluşlarının güvenilirliğini sarsarken¹³ hem kurumların¹⁴ hem de bireylerin¹⁵ itibarını zedelemekte ve kırılğan gruplara karşı nefret oluşmasına neden olabilmektedir.¹⁶ İnternetin sunduğu anlık etkileşim imkanına, editoryal işlem görmemiş enformasyon yığınlarının¹⁷ hızla yayılma kapasiteleri de eklendiğinde, güvenilirlik endişeleri ve doğrulama problemleri vatandaşların medyayla güven ilişkisine de zarar vermektedir. Bu güvensizlik, yalnızca vatandaşların demokratik düzene yabancılaşmaları ve kayıtsızlaşmalarına değil, bizzat medyanın içinde bulunduğu basın ve ifade özgürlüğünün tam olarak sağlanamaması gibi akut sorunlara karşı ilgisizliğe de sebebiyet vermektedir.

¹¹ *Third of Americans saw Russian-created Facebook content*, Anadolu Agency, 1.11.2018 <http://v.aa.com.tr/953106> (son erişim tarihi: 22 Ocak 2018)

¹² Yakın zamanda bu tartışmalara gelecekle ilgili kaygılar da eklenmiştir. Önümüzdeki on yıllarda giderek gelişmesi beklenen yapay zekanın medya için nasıl bir rol üstleneceği ve bununla ilgili yasal düzenlemeler de sektörü bekleyen yeni bir tartışmadır.

¹³ Gallup’un yaptığı araştırmaya göre ABD’de 1997’de medyaya duyulan güven yüzde 53 iken, 2016 yılında bu oran yüzde 32’ye gerilemiştir.

¹⁴ 2017 yılının Ocak ayında, ÖSYM’nin üniversitelerde yapılan bütünleme sınavlarını kaldırdığı iddiası internette yayılmış ve kullanıcılar nezdinde ciddi şüpheler uyandırmış, ardından teyit.org tarafından bu iddianın doğru olmadığı açıklanmıştır. Aynı şekilde, Başbakanlık’ın referandum öncesinde çalışanlar arasında “Hayırlı” kelimesinin kullanımını yasaklayan genelge yayınladığı iddiası, teyit.org tarafından incelenmiş ve yalan olduğu belirtilmiştir.

¹⁵ 2017 yılında yaşanan Reina terör saldırısının ardından, saldırganın Kırgızistanlı bir işadamı olduğu iddiası bazı medya kanallarında yayılmış, bunun üzerine iş adamı Mashrapov polis tarafından sorguya çekilmiş, yapılan incelemede ise Kırgız işadamlarının masum olduğu ve gerçek saldırganla arasında sadece isim benzerliği olduğu ortaya çıkmıştır.

¹⁶ Suriyeli mültecilerin devletten maaş almak için Türkiye’deki PTT ofisleri önünde kuyruğa girdikleri iddiaları internet üzerinden hızla yayılmış; ancak olayın Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin Suriyeli mültecilere yaptığı kış yardımı ve bu yardımlarda kullanılmak üzere dağıtılan PTT kartlarından ibaret olduğu ortaya çıkmıştır.

¹⁷ Kamuoyunda “enformasyon bombardımanı” ya da “bilgi kirliliği” olarak bilinen olgu, tam olarak mesleki uzmanlık, bilgi ve tecrübe süzgecinden geçmeden dolaşıma sokulan ham bilgi yığınlarını ifade etmektedir.

Uluslararası haber ajansı Reuters'ın 2017 yılında medya sektöründe editör ve gazeteci olarak görev yapan 142 kişi ile görüşerek hazırladığı rapora göre, çalışanların yüzde 70'i, sahte ya da yanlış haberlerden dolayı sosyal paylaşım ağlarına güven duymadıklarını, yüzde 46'sı ise, sosyal medya platformlarında paylaşılanlardan geçen yıla oranla daha fazla endişe duyduklarını belirtmiştir. Rapor, habercilik alanındaki en büyük sorunun da yalan haberler ve dezenformasyon olduğunun altını çizmektedir. Raporda teknolojiye de değişimin, sunulan enformasyonun kalitesinde yarattığı etki, güç ve büyüklüğün yanı sıra, bunların nasıl düzenleneceği ve yapay zekanın kullanımı en önemli konular olarak sıralanmaktadır.¹⁸

Doğrulama sitesi teyit.org, 2017 yılında hazırladığı "İnternette Nelerden Şüphe Ediyoruz?" başlıklı raporunda, internet kullanıcılarının 7628 haber veya içeriği şüpheli bularak incelenmesini talep ettiğini belirtmektedir. Vatandaşların özellikle kriz anlarında doğru ve güvenilir haberciliğe ihtiyaç duydukları ifade edilen raporda politika, eğitim, kent ve çevre alanları başta olmak üzere, yalan ve yönlendirici içerik (haber, görüntü, fotoğraf, video vs.) üretilerek internet ve sosyal medya ağlarında dolaşıma sokulduğuna işaret edilmektedir. Nitekim Türkiye'de de internet kullanıcılarının yüzde 57'si internetteki haberlere güvenmemekte, yüzde 29'u ise haberlere bakmak istemediklerini belirtmektedir.¹⁹

Yapılan araştırmalar önümüzdeki dönemde de bilgi ve haberlerde dezenformasyon, yalan ve yönlendirici içeriklerin çokça tartışılacağını göstermektedir.²⁰

"Gerçekten sonra" demokrasi ve katılım

Son birkaç on yıldır küreselleşmenin de etkisiyle dünya ekonomik, sosyal, teknolojik ve siyasi olarak büyük bir dönüşüm geçirmektedir. Teknolojik ilerleme insan hayatına dair gözle görünür kazanımlar getirmiş, dünya genelinde refah artmıştır. Ancak bunun yanında gelir adaletsizliği büyümüş, sosyal ilişkiler zarar görmüş, kutuplaşma derinleşmiş ve yabancı düşmanlığı yaygınlaşmıştır. Medyanın geçirdiği dönüşüm, bu süreçten bağımsız değerlendirilemez; yani iletişim teknolojilerinin haberin güvenilirliğine etkisi, bu sürecin bir parçasıdır. Medya bu belirsizlik ve güvensizlik ikliminden en çok etkilenen ve onu en çok besleyen aktörlerdendir. Doğru ve güvenilir bilginin sınırlarının aşılması, dünya literatüründe "gerçek sonrası" (*post-truth*) olarak adlandırılan, belirsizlik dönemini besleyen başat sebeplerden birini oluşturmaktadır. Hakikatin olabildiğince eğilip bükülebilir hale gelmesi, en basit olgusal gerçeklerin dahi çarpıtılabilir olması, göreceliliğin bilinen tüm doğruları ve sınırları bulanıklaştırması tüm dünyada vatandaşların ayakları altında sağlam bir zemin bırakmamakta, güvensizlik ve kaygı kamusal alanı işgal etmektedir. Oysa demokrasi karşılıklı güven, diyalog, müzakere ve uzlaşma zeminlerinin sağlanması, işletilmesi ve sürdürülmesi ile inşa edilebilir.

¹⁸ Önyargı, Palavra ve Yalanlar, Medyaya Güvenin Azalmasında Okuyucu Yaklaşımları, Nic Newman & Richard Fletcher, Reuters Enstitüsü, Oxford Üniversitesi Dijital Medya Raporu 2017 <http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/risj-review/bias-bullshit-and-lies-audience-perspectives-low-trust-media> (son erişim tarihi: 19 Ocak 2018)

¹⁹ Türkiye'de dijital medya kullanıcılarının yüzde 90'ı interneti bir haber kaynağı olarak görmekte, sosyal medya ise yüzde 73 ile televizyonun (yüzde 80) ardından gelmektedir. İnternet kullanıcılarının yüzde 40'ı okudukları haberlere "çoğunlukla", yüzde 34'ü ise "genellikle" güvendiklerini ifade etmektedir. <http://www.aljazeera.com.tr/blog/rapor-turkiyede-okurlarin-73u-icin-sosyal-medya-haber-kaynagi> (son erişim tarihi: 29 Ocak 2018)

²⁰ Gazetecilik, Medya ve Teknoloji Trendler ve Öngörülleri 2018, Nic Newman, Reuters Enstitüsü, Oxford Üniversitesi, Dijital Medya Raporu 2018 http://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2018-01/RISJyüzde_20Trendsyüzde_20andyüzde_20Predictionsyüzde_202018yüzde_20NN.pdf (son erişim tarihi: 19 Ocak 2018)

Gelinen noktada demokratik yaşama ilişkin kabullerin aşınması, düzene dair tepkisel ve yıkıcı yaklaşımları da gündeme getirmektedir. Onlarca yılın ardından Batı ülkelerinde yeniden yükselişe geçen ırkçılık ve yabancı düşmanlığının arkasındaki dinamiklerden biri de, doğru ve güvenilir bilgiye erişmede yaşanan sorundur.

Nitekim, mevcut gidişatın demokratik düzenin sürdürülebilirliğine dair yarattığı endişeler dünya çapında kamu kurumlarının da gündemindedir. Yakın zamanda Avrupa Birliği bu konuyla ilgili akademisyenlerin de dahil olduğu bir çalışma grubu oluşturmuş,²¹ benzer girişimler son başkanlık seçimleri hakkında ortaya atılan iddialar üzerine ABD'de de gündeme gelmiştir.²² Türkiye'de de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, bilgi ve enformasyon kaynaklarının seçimi, bilgi ve enformasyonun güvenilirliği gibi konu başlıklarının, vatandaşların dijital medyanın sebebiyet verebileceği dezenformasyondan korunması ve bilinçli medya kullanımı için öncelikli olduğunu belirtmektedir.²³

Medyanın doğru ve güvenilir bilgi kaynağı olarak itibarının sarsılması; vatandaşların siyasal yaşama kayıtsızlığı, katılım motivasyonunun yok olması ve demokratik düzene duyulan güvenin aşınması risklerini beraberinde getirmektedir. Doğru ve güvenilir bilgiye erişim için, başta vatandaşlar olmak üzere, kamu kurumları, meslek örgütleri ve medyanın kendisine de birçok ödev düşmektedir.

Genel değerlendirme ve öneriler

Yeni medyanın katılımcı demokrasinin gelişmesi ve kurumsallaşması adına getirdiği imkanların yanı sıra görünür kıldığı yapısal sorunların çözülebilmesi için, medyanın yeni bağımsızlık modellerine ve şeffaflığa da, en az ifade özgürlüğü kadar ihtiyacı vardır. Bunun için medyanın kendi içinde denge denetleme mekanizmalarını güçlendirmesi, eleştirel medya okuryazarlığı, etik muhakeme becerisinin geliştirilmesi, kurumlar arası işbirliği ve koordinasyon gerekmektedir. Hükümetler, siyasi partiler, hukuk sistemi, iş dünyası, medya sahipleri ve denetçileri, gazeteciler, meslek örgütleri, vatandaşlar ile sivil toplum kuruluşlarından beklenen, haberleşme özgürlüğünü eksiksiz bir şekilde sahiplenmeleri, bu konudaki sorun ve ihtiyaçların giderilmesine katkıda bulunmalarıdır.

a) Karar vericiler ve kamu kurumlarının sorumluluğu

- **Yasal düzenlemeler ve işbirliği:** Doğru ve güvenilir bilgi için medyanın taşınması gereken prensip olan ifade özgürlüğü ve bağımsızlık ilkeleri, konuya ilişkin tüm düzenlemeler için temel olmalıdır.²⁴ Medyanın editoryal bağımsızlığını tesis edebilmesi için gereken kolaylaştırıcı düzenlemeler, ilgili kuruluşlarla oluşturulacak destek ve teşvik mekanizmaları ile birlikte gündeme

²¹ <https://vimeo.com/217842865>

²² <https://web.stanford.edu/~gentzkow/research/fakenews.pdf>

²³ <https://www.aep.gov.tr/egitim-icerikleri/medya/>

²⁴ Türkiye Büyük Millet Meclisi Bilişim ve İnternet Komisyonu, yeni medyada doğru ve güvenilir haber edinme ve paylaşma konularında 2013 yılında bir rapor hazırlamıştır. Rapor bilişim alanı ile toplumsal yaşam arasındaki dengeyi kurmaya dönük bazı öneriler içermektedir: " 1) İçerik oluşturanlarla ilgili daha etkin bir kimlik ve veri doğrulama sistemine gidilmelidir. 2) Filtre sistemi sayesinde sahte profillerin önüne geçilmelidir. 3) Veri gizliliği doğrultusunda verilerin ortak paylaşımında kopyalanmasına sınırlama getirilmelidir." Bu düzenleme kamunun konuya gösterdiği ilgi açısından oldukça olumludur; ancak içerdiği düzenlemeler sansür ve engellemeye yönelik kaygıları beraberinde getirmektedir. Engelleme ve sansür, doğru ve güvenilir bilgi edinmeye dair sorunları ortadan kaldırmadığı gibi, şeffaflık ilkesini de zedelemekte, yalan, yanlış, tek taraflı ve manipülatif içeriğin yayılmasına zemin hazırlamakta ve başta medya mensupları olmak üzere, konunun diğer taraflarının tepkisine yol açmaktadır.

alınmalıdır.²⁵ Kamu kurumları genellikle yanlış veya çarpıtılmış bilgilerin engellenmesi için yetkili otoritenin kaynağı olarak görülür. Ancak konuya daha geniş ve uzun vadeli bakıldığında, çevrimiçi teknolojiler karşısında engelleme ve yasaklamaların etkili olabildiği bir örnek bulmak güçtür. Kamunun bu konudaki ana görevi, medya ve iletişim teknolojileri ile ilgili tüm düzenlemelerin Anayasa, evrensel standartlar, temel insan hakları ile düşünce ve ifade özgürlüğü ilkeleri ışığında, ilgili tüm tarafların katıldığı ve şeffaf bir süreç işletilerek yapılmasını temin etmektir.

- **Bilgiye erişim hakkı, ifade özgürlüğü:** Düşünce ve ifade özgürlüğü, vatandaşların bilgilenme, gerçekleri öğrenme hakkının gerçekleştirilmesini sağlayan, vazgeçilmez bir değerdir. Öğrenme hakkının varsayılabilirliği ise, özgür, doğru, yaygın bilgi ve haber dolaşımını ve düşünce etrafında örgütlenme hakkını öngören yasal zeminin sağlanmasına bağlıdır.²⁶ Toplumun farklı kesimlerinin kendilerini ifade edebilecekleri çoğulcu bir basın ortamı sağlanmalıdır.²⁷ Basın, düşünce ve ifade özgürlüğü tesis edilmeli, sansür ve engelleme politikaları terk edilmeli, medyanın editoryal bağımsızlık başta olmak üzere, uzun vadeli yapısal sorunlarını tartışabilmesi için bu gündemin geride bırakılması mümkün hale getirilmelidir. Diğer yandan gazetecilerin doğru haberi üretebilmeleri için her türlü bilgiye ve kuruma erişimleri sağlanmalı, her türlü engelleme ve zorlaştırma yöntemi terk edilmelidir.
- **Eğitim:** Vatandaşlara dijital iletişim teknolojilerini de içerecek şekilde medya okuryazarlığı donanımının kazandırılması için ilgili taraflarla işbirliği yapılmalıdır. Medya okuryazarlığı dersi örgün eğitime girmeli; müfredatın hazırlanmasında evrensel standart ve uygulamalar göz önünde bulundurulmalı; akademi, medya, meslek örgütleri ve sivil toplum kuruluşlarının desteği alınmalı, konuya yalnız güvenlik odaklı değil, bilgi edinme hakkı ve özgürlüğü çerçevesinden bakılmalıdır. Diğer yandan medya okuryazarlığı eğitimleri, örgün eğitimle kısıtlı kalmamalı, hem gazeteciler hem de vatandaşlar için eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesi yönünde konunun tüm tarafları sorumluluk ve aksiyon almalıdır. Burada mesleğe akademik katkı sağlayanların da sorumluluğu büyüktür.

b) Medyanın sorumluluğu

- **Editoryal bağımsızlık:** Medyanın denge denetleme sistemi içindeki rolünü hakkıyla yerine getirebilmesinin temelinde, dün olduğu gibi bugün de, doğru ve güvenilir bilgi sunmak bulunmaktadır.²⁸ Medyanın denetleyici rol üstlenebilmesi, tarafsız haber ve enformasyon üretebilmesi için mali ve editoryal bağımsızlık şarttır. Burada en büyük sorunlardan biri, yeni medyanın anlamlı bir gelir modelinin olmayışıdır. Ziyaretçi trafiğine bağımlı reklam gelirleriyle ayakta kalmaya çalışılmakta, bunun da ötesinde bağımsızlık sosyal medya platformlarının insafına terk edilmektedir. Mevcut teknolojik dönüşüme ayak uydurup medyanın çeşitliliğini ve sürekliliğini sağlamak için yeni ve yaratıcı yollar keşfetmek, okuyucuya güvenmek gerekmektedir.

²⁵ Özellikle yeni medya kuruluşlarının abone ve bağış toplamaları için kolaylaştırıcı düzenlemelere ihtiyaç vardır. Türkiye'de mevcut bağış toplama düzenlemesi, yalnız kar amacı gütmeyen kurumları kapsamaktadır ve hali hazırda zorlaştırıcıdır. Medya kuruluşları, her ne kadar özel şirket olsalar da, ortada bir kamu yararı söz konusudur.

²⁶ *Basın Özgürlüğünden Bilgilenme Hakkına*, Özek, Çetin; ALFA Basım-Yayım-Dağıtım, İstanbul, Eylül 1999

²⁷ *Muhabir*, Anadolu Ajansı, Anadolu Ajansı Yayınları – 38, 2017

²⁸ *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, Der. Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, Ayrıntı Yayınları, 1998

Unutulmamalıdır ki medya, gücünü okurdan / izleyiciden aldığı kadar bağımsızdır.²⁹

- **Şeffaflık:** Geleneksel veya dijital medyanın kullandığı tüm kaynaklar ve sermaye ilişkileri kamuoyu denetimine açık olmalıdır. Belli bir güç, iktidar ya da sermaye odağına bağımlılık, kısa vadede kurumları ayakta tutsa da uzun vadede güvenilirliği aşındırmaya mahkumdur. Eğer varsa, tüm bu ilişkiler şeffaf bir şekilde açıklanmalı, okuyucudan saklanmamalıdır.³⁰
- **Yayın ilkelerine sadakat:** Gazetecilik mesleği neredeyse 500 yıllık tarihi boyunca derin bir bilgi birikimi edinmiştir; mesleğin değerleri ve evrensel olarak kabul görmüş yayıncılık ilkeleri bu birikim ve tecrübenin eseridir.³¹ Geleneksel medya, mesleğin varoluş amacı ve köklerindeki prensiplere geri dönmeli, yeni medya da bu ilke ve değerlerden muaf olmadığını bilmelidir. Çünkü okurlar gazeteciliği eskiden olduğundan çok daha fazla sorgulamakta, medya kuruluşlarından doğruluk ve güvenilirlik talep etmektedir.
- **Mesleki bilgi ve tecrübe aktarımı, şartların iyileştirilmesi:** Mesleki birikimin sahiplenilmesi ve aktarımı için her türlü kanal açık tutulmalı, kuşaklar arası devamlılığı sağlamak adına gerekirse ortak platformlar kurulmalıdır. Meslek içi teknik ve etik eğitime önem verilmeli, genç gazetecilerin yeni medyanın getirdiği olanaklardan, mesleğin birikimiyle birlikte yararlanmaları özendirilmelidir. Gazetecilerin refahı ve çalışma koşullarının iyileştirilmesi ile örgütlülüğün özendirilmesi de mesleğin itibarı ve gazetecinin güvenilirliğine gölge düşmemesi açısından elzemdir.
- **Doğrulamada yetkinleşme:** Haber ve enformasyonun güvenilir olup olmadığını denetlemek en başta onu üreten ve yaygınlaştıran medyanın görevidir. Gelineen noktada gazetecilik bilgiye ulaşmaktan çok, hazır bilgiyi anlamlandırmak ve ayıklamaya indirgense de, bu bile hakkıyla yerine getirilmemektedir. Kasten çarpıtma bir yana, yanlış bilginin yayımı ve yaygınlaştırılmasının, en azından teyit mekanizmalarının doğru kullanılmamasından kaynaklanışının önüne geçilmelidir. Mesleğin geleneksel doğrulama yöntemlerine ek olarak, yeni medya için doğrulamaya yönelik dünya çapında oluşmuş geniş bir literatür vardır; bu birikimden yararlanılmalıdır.³² Haberlerin doğrulanmasını sağlayacak teknik araçların,

²⁹ Dünya çapında yeni medya "ödeme duvarı" (*paywall*), başış, online abonelik gibi pek çok yeni metotla bu mali ve editöryal bağımsızlığı tesis etmek adına önemli adımlar atmaktadır ve başarılı örneklerin sayısı gittikçe artmaktadır. Bu örnekler vatandaşların nitelikli ve güvenilir bilgiye talebin, bu hizmeti bedelini ödemekten kaçınılmadığının açık kanıtıdır.

³⁰ Medya kuruluşlarına sahip sermaye gruplarının, başka sektörlerle ya da kamu ihalelerine girebilmeleri önünde hiçbir yasal engel bulunmamaktadır; bu beklenti gerçekçi de değildir. Ancak hem geleneksel, hem de yeni medyanın içerildiği, bir "medya sermaye sahipliği haritası"na ihtiyaç olduğu muhakkaktır. Bu çalışmaya bir meslek örgütü öncülük edebilir. Yanı sıra aynı kaynak üzerinden, tüm yayın kuruluşlarının künyeleri ve yayın ilkelerine erişmek de mümkün olmalıdır.

³¹ Dünya ve Türkiye'den bazı temel yayın ilkeleri dokümanları:

- <http://www.bbc.co.uk/editorialguidelines/guidelines>
- <https://www.theguardian.com/info/2015/aug/05/the-guardians-editorial-code>
- <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/guidelines/index.html>
- <http://imagehk.hurriyet.com.tr/UserFiles/DYGYBYI.pdf>
- <https://www.yenisafak.com/kurumsal/YayinIlkeleri> (Sayfa 18.01.2018 tarihi itibarıyla güncellenme halindedir)

Bu dokümanların hemen hepsinde ortak nokta, önceliğin doğruluk ve güvenilirliğe verilmiş olmasıdır. Medyanın paylaştığı haber içeriğinin, her şeyden önce olgusal olarak kanıtlanabilir olması gerekmektedir.

³² Medya kuruluşları açısından bir örnek: San Jose Mercury News'un idari editörü David Yarnold da "Doğruluk kontrol listesi" adını verdiği bir uygulama geliştirmiş ve bu listeyi 30 muhabir ve editörden oluşan bir ekip ile paylaşmıştır. Bu listede aşağıdaki sorular yer almaktadır: 1) Haberin ana ögesi yeterince desteklenmiş mi? 2) Haberde geçen telefon numaraları, adresler ya da internet sayfası adresleri başka biri tarafından ikinci kez kontrol edildi, arandı ya da ziyaret edildi mi? 3) Haberi anlamak için gereken arka plan tam mı? 4) Haber belli bir tarafı destekliyor ya da üstü kapalı değer yargıları barındırıyor mu? Bazı insanlar bu haberi olması gerekenden fazla mı sevecek? 5) Eksik bir şey var mı? 6) Tüm alıntılar doğru mu ve düzgün biçimde referanslarına yönlendirilmiş mi? Kişilerin demek istediğini gerçekten kapsıyorlar mı? Bu çalışma sonucunda haberlerini listedeki soruları dikkate alarak hazırlayanlar, listesiz haber yazarlardan yüzde 20 daha az düzeltme yapmak zorunda kalmıştır. Bir diğer örnek de teyit.org tarafından Türkçeye kazandırılan ve çevrimiçi olarak erişilebilen Doğrulama El Kitabı'dır: <https://teyit.org/verification-handbook-turkce/>

kullanıcı dostu yazılım ve uygulamaların geliştirilmesi teşvik edilmeli ve kullanımı yaygınlaştırılmalıdır.³³

- **İç denetim:** Basının daha demokratik bir içsel yapıya sahip olması, izlenebilecek politikalar arasında en güçlü olanıdır.³⁴ Okur temsilciliği gibi geleneksel kurumların yanı sıra, özellikle yeni medyanın denetimi ve vatandaşın bu sürece katılımı için yeni modeller geliştirilmelidir. İnternet teknolojilerinin interaktif yapısı, vatandaşların da bu denetime katılmalarını olanaklı kıldığından, süreç olabildiğince katılıma açık ve şeffaf kurgulanmalıdır.

c) Basın ve meslek örgütlerinin sorumluluğu

- **Örgütlenme:** Geleneksel medya kuruluşları gibi yeni medyada faaliyet gösteren platform ve gazetecilerin de meslek örgütlerine üyeliğinin sağlanması, meslek içi dayanışmanın güçlenmesi ve dijital medyadaki mecraların basın ve meslek ilkelerini benimseyip uygulaması bakımından önem arz etmektedir. Türkiye Gazeteciler Cemiyeti (TGC), Türkiye Gazeteciler Sendikası (TGS) ve Basın Konseyi gibi geleneksel örgütlerde yeni medyanın temsiliyetinin artışı teşvik edilmeli; hatta yeni medya özelinde yer tartışılmalıdır.
- **Katılımı teşvik:** Mevcut ya da yeni medyaya yönelik olarak kurulacak basın ve meslek örgütleri, katılımcılığa açık olmalı, yeni ihtiyaçlara yanıt vermeli, dayanışma ve ortaklık ruhunu güçlendirmelidir. Böylece mesleğin sivil toplum kanadı güçlenecek, yeni medya kuruluşlarının mesleğin hafızasından miras alınan ilke ve prensiplerden istifade imkanları artacak, bu uzun vadede medyanın ve kuruluşların itibarının güçlenmesine katkı sağlayacaktır.
- **Dijital dönüşüm:** Basın ve meslek kuruluşları dijitalleşmenin dışında değildir. Örgütlerin basın ve meslek ilkelerinin dijital medyanın getirdikleriyle birlikte gözden geçirilip, ihtiyaçlar doğrultusunda, ilgili tarafların katılımıyla güncellenmesi gerekmektedir. Yeni medyanın hukuki ve etik gereksinimlerine yönelik en sağlıklı katkıyı, dijital medya çalışan platformlar, sivil toplum kuruluşları ve meslek örgütleri sağlayacaktır.

d) Vatandaşın sorumluluğu

- **Doğru ve güvenilir bilgiyi talep etmek:** Vatandaşlar her şeyden önce doğru ve güvenilir bilgiyi talep etmelidir. Yanlış, çarpıtılmış ve yönlendirilmiş haberlerin yayılması, vatandaşları yakından ilgilendiren birçok haberin alt sıralarda kalmasına karşı medyanın savunması, okuyucunun talebi ve beğenisinin bu olduğudur. Doğru ve güvenilir bilgi talebinin diri kalması, aksi duruma razı gelinmemesi, medya sahiplerini reforma zorlayacaktır.³⁵
- **Medya okuryazarlığı:** Yanlış haberleri teşhis edebilmek, yanı sıra yayılmalarının önüne geçmek vatandaşın da görev ve sorumluluğudur. Doğrulama yöntemleriyle ilgili farkındalık önem kazanmakta; bu konuda birçok yeni ve kullanışlı araç geliştirilmektedir. Bu araçlardan haberdar olmak, eleştirel ve şüpheci yaklaşımı korumak, medya okuryazarlığı edinmek, yanlış

³³ Türkiye'de son yıllarda daha geniş bir erişim imkanı bulan Teyit.org, Doğruluk Payı gibi girişimler cesaret verici ve ufuk açııcıdır. Benzer kanalların zenginleşerek çoğalması ve bu kanallarla yayın kurumları ve platformların işbirliği yapmaları büyük önem taşımaktadır.

³⁴ *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, Der. Andrew Belsey ve Ruth Chadwick, Ayrıntı Yayınları, 1998

³⁵ Örneğin 2013 yılındaki Gezi olayları sırasında medyanın belli bir süre olayları görmezden gelmesi toplumda büyük bir tepkiye neden olmuş ve tepkiler işe yaramıştır.

teşhir etmek; medyayı denetlemek, -doğru ve güvenilir habere ulaşmak istiyorsak- bizim de sorumluluğumuzdur.

- **Sahip çıkmak, desteklemek:** Medya en çok biz vatandaşlar için vardır. Gazetecilik mesleği son yıllarda itibar kaybetse de gelişmiş bir demokrasinin taşıyıcılarından. Özellikle yeni medyada iyi gazeteciliği desteklemek, nitelikli ve güvenilir haberin maliyetini paylaşmak, katkı sunmak, eleştirmek, denetlemek vatandaşların görevi ve sorumluluğudur. Vatandaş gazeteciliği, hepsinden önce bunu gerektirmektedir.
- **Bir aradalık:** Kutuplaşma ve siyasi kampaşma tüm dünyanın ortak sorunudur ve vatandaşlar olarak ortak dertlerimizi görmemiz önünde engeldir. Medya tüketimi bunun en belirgin olduğu davranışlardan biridir. Vatandaşlar olarak rasyonel aklı ve ortak iyiyi savunmalı, farklı görüş ve yorumların bizi zenginleştireceğini hatırimızdan çıkarmamalıyız.

Ne anlatıldığı kadar, nasıl anlatıldığı da önemli

Haberde anlatılan olay ya da olgunun gerçekliğinin kurulmasında, haberin dili ve neyin haber dışı tutulacağı da önemli rol oynamaktadır. Nefret ve önyargılara yol açan cinsiyetçi, ayrımcı, ötekileştirici ve damgalayıcı söylemlerin terk edilmesi, tektipleştirici ve genelleşici ifadelerden uzak durulması, kan ve şiddet içeren görüntü ve içeriğin paylaşımından imtina edilmesi, çatışmanın özendirilmemesi, isim ve resim hakkına saygı duyulması, masumiyet karinesine sadakat gibi mesleğin icrasına dair temel ilkeler hem profesyonel gazetecilere, hem de “yurttaş gazetecilerine” sıklıkla anımsatılmalıdır. Bu konuda mesleki örgütlerin vereceği eğitimler ve hazırlayacakları bilgilendirici rehberler oldukça aydınlatıcı olacaktır.

Bilhassa yurttaş gazeteciliği özelinde, hem vatandaşların hem de onları bir kaynak olarak kullanan medyanın sorumluluğu ağırdır. Örneğin mobil telefon üzerinden kamera tanıklığı, ihbar hatları gibi pratikler, haber kaynaklarını olağanüstü bir şekilde zenginleştirir ve kamuoyu oluşumuna katkı sunarken, diğer yandan editoryal süzgeçten geçmemiş, duygu yoğunluklu öznel aktarımlar, yukarıda sayılan ilkeleri rahatlıkla ihlal edebilmektedir. Burada yapılması gereken, engelleme ve sansür değil, tetikte olmak, eleştirel ve sorgulayıcı davranmaktır ki bunun en doğru yolu da yaygın eğitimidir.

Son karar verici sizsiniz, kendinize şu soruları sorun

İnternet kullanıcıları açısından bakıldığında, yalan, yanlış ve yönlendirici haberleri tanımak ve bu içeriklerin yaydığı dezenformasyona kapılmamak için Teen Vogue Rockefeller Arşiv Merkezi'nden Rebecca Pitts eleştirel düşünme, yalanların yayılmasıyla mücadele ve medya okuryazarlığına yönelik hazırladığı rehberde “Kendinize şu soruları sorun” başlığı ile aşağıdaki önerileri getirmektedir:

1- Haberi nereden buldunuz? Haberin ilk yayımlanma tarihi nedir? Eski haber mi, yeni bilgi olarak aktarılan eski bir yanlış haber mi? URL'yi de kontrol edin, sonunda .co görüyorsanız³⁶, bu muhtemelen sağlam bir kaynak değildir.

³⁶ Bu URL, genellikle manipülatör kaynaklarca, güvenilir medya kuruluşlarının isimlerini taklit etmek için kullanılmaktadır. Örneğin “cnn.com” bağlantısını anıştıracak “cnn.com.co” uzantısı alınıp, kurumun kimliği istismar edilmektedir. Bu konuda hem vatandaşlar dikkatli etmeli hem de yeni medya organı olarak yola çıkan kuruluşlar, kimliklerinin taklit edilmesine olanak tanıyacak tüm uzantıları aldıklarından emin olmalıdır.

2- Haberi gördüğünüzde verdiğiniz ilk tepki neydi? Yalan veya önyargılı, başka bir niyetle hazırlanmış haberler genellikle kışkırtmayı amaçlar. Ne kadar üzülür, korkarsanız haberi tıklama olasılığınız da o kadar artar.

3- Sizin haberi okumanızdan kim kazanç sağlıyor? İlk olarak, haberi yayımlayan web sitesinin veya medya şirketinin adına bakın. Şirketin veya kuruluşun misyonunu bilmeseniz, bu bilgileri kolaylıkla bulabilir misiniz? Kuruluş veya şirket çok belirli ve dar bir gündemi destekliyor gibi görünüyor mu? Web sitesinin içinde nerede olduğunuza da dikkat edin.

4- Önyargılarınızı gözden geçirdiniz mi? Yazı, sizin bakış açınıza karşı olduğunda yanışları görmek kolaydır. Ancak yazı önceden kabul ettiğiniz görüşlerinizi destekliorsa, buradaki yalanları fark etmek çok daha zordur.

5- Diğer kaynaklara baktınız mı? Diğer yayınlar bu haberi nasıl aktarıyor? Muteber kaynaklar arasında genel bir fikir birliği var mı? Görüşme yapılan kişiyi ve kaynak olarak kullanılan kişiyi hesaba katmak gerekir. Bu kişi haber ile ilgili uzmanlığa sahip mi? Çeşitli bakış açıları göz önünde bulunduruluyor mu? Emin değilseniz, diğer kaynaklara bakın. Doğru olmadığı açıkça belli olan bir şeyle karşılaştığınızda bunu yeniden paylaşmayın.³⁷

³⁷ "Medya okuryazarlığınızı geliştirmek için takip etmeniz gereken 5 adım", Teyit.org <https://teyit.org/medya-okuryazarligini-gelistirmek-icin-takip-edilmesi-gereken-5-adim/> (son erişim tarihi: 19 Ocak 2018)